

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ

У статті розглядається розроблена авторська концепція формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників у їх професійній ступеневій підготовці та результати її впровадження в навчальний процес вищих закладів освіти .

This article observers author's conception of the students' individuality formation during their professional teaching and the results of this process.

Модернізація системи освіти, як це визначено в національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, спрямовується на забезпечення розвитку і соціалізації дітей і молоді, виховання особистості, здатної орієнтуватися в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовленої до життя і праці в суспільстві. Водночас держава визначає одну з найважливіших умов модернізації освіти – підготовку і професійне вдосконалення педагогічних кадрів, яка набуває особливого статусу з упровадженням Болонського процесу в навчальні програми освітніх закладів України. Вихідні концептуальні положення щодо професійної підготовки майбутніх учителів-словесників закладено в законах України «Про вищу освіту» і Державній програмі «Вчитель», відображено у змісті державної політики про мовну освіту, Загальноєвропейських рекомендацій з мовної політики. У сучасних умовах життя висуває високі вимоги до кожної людини будь-якого віку, статусу, професії. Учитель, разом із родиною, несуть основну відповідальність за те, щоб кожна дитина посіла гідне місце в житті, щоб у неї сформувався внутрішній психічний світ, здатний допомогти у вирішенні і соціальних, і особистих проблем. Виключної важливості у зв'язку з цим набуває проблема розвитку людини не тільки як особистості, а й як її індивідуальності.

Освітня сфера другої половини XX ст. характеризується активною розробкою концептуальних засад, теорій, технологій, в яких кожна дитина, кожен учень і студент стали центром уваги.

З погляду аксіологічного підходу, людина, з усіма притаманними їй властивостями й особливостями є найвищою цінністю в суспільстві. У зв'язку з цим розгортається ідея гуманізації освіти. Щоправда підкреслимо, що початковий рівень гуманізації ще повністю не забезпечує особистісне й професійне зростання та здійснення самореалізації; оволодіння засобами, необхідними для досягнення інтелектуально-моральної свободи, особистого щастя; створення умов для саморозвитку творчої індивідуальності людини та розкриття її духовних потенцій. Одна з причин криється в тому, що сучасні освітні процеси не встигають за стрімкою динамікою змін у суспільстві. Суспільство "швидкого" розвитку потребує "нових" людей, інноваційної системи освіти, здатної відповісти на виклик прискореного розвитку всіх сфер суспільного буття.

Нині практично всі розвинуті країни світу усвідомили необхідність реформування систем освіти для того, щоб той, хто навчається, реально став центральною фігурою навчального процесу.

Суспільство інформаційних технологій, або, як його називають, постіндустріальне, на відміну від індустріального суспільства кінця XIX - середини XX ст., більшою мірою зацікавлене в тому, щоб його громадяни були здатні самостійно, активно діяти, приймати рішення, швидко адаптуватися до умов життя, що постійно змінюються. Відтак сучасне інформаційне суспільство ставить перед усіма типами навчальних закладів і насамперед перед вищою педагогічною школою завдання з підготовки випускників, здатних:

- гнучко адаптуватись у мінливих життєвих ситуаціях, самостійно здобуваючи необхідні знання, уміло застосовувати їх на практиці для вирішення різноманітних проблем, щоб упродовж усього життя мати можливість знайти в ньому своє місце;
- самостійно критично мислити, визначати проблеми реальної дійсності та вирішувати їх, використовуючи сучасні технології; чітко усвідомлювати, де та

в який спосіб здобуті знання можуть бути застосовані на практиці; бути здатними генерувати нові ідеї;

- компетентно працювати з інформацією (уміти збирати необхідні для вирішення визначеної проблеми факти, аналізувати їх, висувати гіпотези вирішення проблем, узагальнювати, зіставляти з аналогічними або альтернативними варіантами вирішення, встановлювати статистичні закономірності, доходити аргументованих висновків, застосовувати їх для виявлення й розв'язання нових проблем);

- бути комунікабельними, контактними в різних соціальних групах, уміти працювати колективно в різних галузях, у різноманітних ситуаціях, запобігаючи або вміло виходити з будь-яких конфліктних ситуацій;

- самостійно працювати над розвитком власного інтелекту, підвищення свого культурного рівня.

Ще недавно вирішити ці завдання не уявлялося можливим через відсутність реальних умов для їх виконання за традиційного підходу до освіти, стереотипного погляду на учня (студента) тільки як на особистість, як на об'єкт педагогічних впливів. Сьогодні можна з упевненістю констатувати, що в науці склався самостійний напрям, що включає філософський, психологічний, педагогічний, акмеологічний, андрагогічний та інші підходи до проблеми індивідуальності людини, її розвитку й формування.

У філософії, психології й педагогіці індивідуальність розглядається по-різному: у філософському й педагогічному знанні домінує розуміння індивідуальності як особливості, неповторності, унікальності людини. Індивідуальність розглядається філософами (Г. Гак, Л. Зеленов, М. Каган, І. Кон, Д. Лоуренс, Н. Михайловський, І. Резвицький, В. Тугаринов, Ю. Хабермас та ін.) і педагогами (О. Абдулліна, Є. Бондаревська, В. Ільїн, О. Піхота, В. Сластьонін та ін.) як "індивідуально-утворювальна ознака", "істотна риса особистості". Відзначається злиття понять "особистість" та "індивідуальність". Водночас ряд психологів і педагогів (Б. Ананьєв, О. Гребенюк, В. Мерлін, В. Печенков, С. Рубінштейн, В. Русалов та ін.)

займають протилежну позицію в розумінні індивідуальності. Більшість психологів розглядають індивідуальність як психічний світ людини, як те, що відрізняє людину від тваринного й соціального світу. Це інтегральна характеристика психічних властивостей, станів і якостей людини, що відбиває їх єдність. У психологічних дослідженнях (Б. Ананьєв, О. Асмолов, Л. Божович, В. Мерлін, Б. Ломов, С. Рубінштейн) представлено сутність індивідуальності як інтегральну характеристику людини, показано співвідношення понять «індивід» - «особистість» - «індивідуальність». Якщо особистісні якості породжуються соціальним світом, залежать від нього, то індивідуальні якості відображають психічний світ людини й складають певні його сфери. Сфера - це галузь психіки з певними властивостями: когнітивними, мотиваційними, афективними тощо. Тому індивідуальність визначається основними її сферами: інтелектуальною, мотиваційною, емоційною, вольовою, предметно-практичною, само регуляційною й екзистенційною (О. Гребенюк). Індивідуальність відноситься не до особистості, а до людини й розуміється як його психічний світ. Ми поділяємо означену позицію й розглядаємо індивідуальність як сплав психічних сфер людини (інтелектуальної, мотиваційної, вольової, емоційної, предметно-практичної, саморегуляційної й екзистенційної), що вирізняють людину з тваринного та соціального світу.

Розроблені концепції акмеології, категорії і закономірності, умови та способи вдосконалення людини (А. Бодалев, Н. Вишнякова, Ю. Гагін, Н. Кузьміна, та ін.) засвідчують, що проблема індивідуальності людини як професіонала становить одну з серйозних проблем людинознавства. Звертає на себе увагу той факт, що у процесі розв'язання акмеологічних проблем учені вперше виділяють індивідуальність людини поряд з індивідним і особистісним аспектом його існування.

Близькою до акмеології є педагогіка творчого саморозвитку (В. Андрєєв), що формується у зв'язку з бурхливими інноваційними процесами в освіті, які висувають підвищені вимоги до вчителя та

майбутнього педагога. Характерною рисою педагогіки творчого саморозвитку є її прагнення викликати в учнів і студентів, що готуються стати вчителями, потребу в саморозвитку креативності як професійно значущої якості індивідуальності й особистості педагога-дослідника.

Новий погляд на розвиток властивостей і якостей психіки й особистості вчителя складається завдяки положенням андрагогіки (П. Джарвіс, М. Ноулс, Р. Сміт), науки про навчання дорослої людини. Творці цієї науки виходили з основного факту - принципів розходжень між дорослою і недорослою людиною взагалі й у процесі навчання, зокрема. Ученими встановлені особливості дорослого, який навчається, особливості процесу навчання дорослих, основні закономірності діяльності у процесі навчання тих, хто навчається. Тому складовою частиною андрагогіки є технологія навчання дорослих. Акцент робиться на життєвому досвіді дорослої людини, що детермінує її позицію в процесі навчання й вияв нею сфер індивідуальності (насамперед таких, як екзистенційна сфера та сфера саморегуляції), розвиток і становлення індивідуальності як цілісності.

Безсумнівний вклад у розв'язання проблеми формування індивідуальності людини вносить соціоніка (А. Аугустинавічуте) - наука про моделі стійких типів особистостей і закономірності відносин між ними. Одним із напрямів наукових пошуків у даній галузі знань є з'ясування специфічних природних переваг щодо певних форм діяльності людини. Для вчителя професійною формою діяльності є педагогічне спілкування, тому, з погляду соціоніки, знання сильних і слабких боків індивідуальності й особистості є особливо важливим для ефективного самоврядування і керування іншими людьми в педагогічних ситуаціях, для саморозвитку таких індивідуальних властивостей психіки, що допомагають учителеві взаємодіяти з учнями, колегами і т. ін.

Отже, сучасний розвиток наук про людину складає як відоме класичне знання про її індивідуальність, так і незвичайне, яке поки ще не стало надбанням кожного практичного працівника системи освіти, але досить

перспективне уявлення про особливості дорослої людини та її професійне становлення в умовах підготовки у вищому навчальному закладі. Є всі підстави вважати, що нові погляди на розвиток людини дозволять накреслити нові теоретичні позиції у вирішенні проблеми формування індивідуальності студента.

Процес освіти у ВНЗ - це період розвитку таких властивостей і якостей психіки й особистості студента, що визначають його подальший життєвий і професійний шлях. За нашими й даними інших дослідників, сучасний процес навчання у ВНЗ багато в чому ще не забезпечує розвитку індивідуальності. Навчання у ВНЗ не має розвивального характеру, воно ще не спрямоване на розвиток індивідуальності студента як цілісного психічного явища. Об'єктивними факторами, що стримують процес реформування в аспекті розвитку індивідуальності, є такі:

- категорія «індивідуальність майбутнього вчителя» не набула свого наукового статусу (незважаючи на те, що у психології поняття індивідуальності існує, сутність індивідуальності вивчена, хоча й трактується по-різному);
- немає поки ще наукового уявлення про шляхи та способи формування індивідуальності студента як цілісності, хоча в науці склалися певні передумови для теоретичних основ розвитку такої індивідуальності;
- у документах про вищу школу розвиткові індивідуальності студента не приділяється належної уваги.

Водночас це не означає, що ВНЗ не розвиває індивідуальність студента - майбутнього фахівця. Дедалі ширше використовуються новітні технології (інформаційна, проектна, проблемна тощо), в широкому розумінні призначені для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів і підвищення ефективності їхньої загальнонаукової та професійної підготовки. Реалізація розвивальних можливостей застосовуваних технологій навчання сприяє також і психічному розвитку студентів. Однак цей розвиток має поки що стихійний і багато в чому однобічний характер.

Аналіз практичної роботи у ВНЗ свідчить, що впливу на сферу саморегуляції, екзистенційну сферу не приділяється спеціальної уваги і у процесі професійної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов. Такий вплив ще не став одним із завдань підготовки викладача ВНЗ. У результаті професійна підготовка виявляється недостатньо досконалою, бо студент не може виявити необхідні для своєї педагогічної діяльності психічні властивості та якості у виробничих ситуаціях, а його індивідуальність характеризується дисгармонійністю сфер.

Ці факти дозволяють виокремити такі основні суперечності в теорії та практиці вищої педагогічної освіти:

- між соціально зумовленими вимогами до особистісних властивостей і якостей випускників та відсутністю цільової спрямованості на розвиток індивідуальності в людині в процесі навчання у ВНЗ;
- між об'єктивною вимогою формування цілісної індивідуальності студента й домінуючим орієнтиром на абстрактного середнього студента, стихійно сформульованими підходами до формування окремих сфер індивідуальності та їх складників;
- протиріччя між необхідністю формувати індивідуальність студента й відсутністю науково обґрунтованих теоретичних і методичних засад такого формування у процесі професійної підготовки.

На розв'язання цих протиріч і спрямоване наше дослідження, *мета* якого полягає у розробці науково обґрунтованої концепції, дидактичної моделі і педагогічної технології формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників у процесі їх ступеневої підготовки.

В основу концепції покладено ідею пізнання особистістю педагогічної дійсності та самопізнання й самореалізації в ній. Суть концепції полягає в тому, що формування індивідуальності є процесом збагачення особистості професійно значущими якостями та властивостями, набутим педагогічним досвідом та вироблення на цій основі якісно нового суспільно й особистісно значущого знання. Ця ідея ґрунтується на принципі гуманізації професійної

підготовки фахівця, здатного до примноження культурних цінностей суспільства та реалізації при цьому власного духовно-творчого потенціалу (І. Бех, Н. Бібік, А. Богуш, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Кузьміна, О. Пехота, М. Пентилюк, О. Савченко, В. Сластьонін, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська). Проблема становлення вчителя-словесника у процесі професійної підготовки, його позиційне входження у професію вчителя розглядається нами в контексті гуманістично, аксіологічно, андрогогічно (С. Хаджирадіва), та акмеологічно (З. Сіверс, Г. Данилова) орієнтованої системи вищої освіти.

Пріоритетними передумовами формування індивідуальності є збагачення саморозвитку всіх сфер психіки студента, можливості само проектування ним власного життя як процесу безперервного професійного самозростання і творчої самореалізації, динамізму самостійного розширення структури професійно значущих знань.

Активізація процесу професійного становлення майбутнього вчителя-словесника передбачає : психологізацію професійної підготовки студента, що дозволить забезпечити вплив на психічні сфери студента, формування цілісної індивідуальності (становлення індивідуальності у процесі професійної підготовки буде тим ефективнішим і тим гармонічнішим, чим більшою буде опора на самоактуалізацію внутрішніх сил студента, тим більше стимулюватиметься функціонування екзистенційної та регулятивної сфер, з метою активізації всіх потенцій людини та її прагнення до саморозвитку), розвиток індивідуальності студента на основі спеціальних ситуацій, що дозволяють йому зайняти певну позицію, у якій поряд з інтелектуальною, мотиваційною та предметно-практичною сферами активніше функціонуватимуть екзистенційна, регулятивна й емоційна сфери індивідуальності; зміни позицій студента (той, кого навчають, - хто навчається, - хто навчає) під час професійної підготовки, структурування взаємодії викладача й студента визначається єдиною професійною основою двох суб'єктів педагогічної діяльності – викладача й майбутньої діяльності студента: цілевизначення – цілездійснення – цілествердження.

Провідна ідея авторської концепції полягає в розробці педагогічної системи формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників як складного, діалектичного і динамічного процесу, що здійснюється в площині взаємодії особистості (суб'єктивного) й професії (об'єктивного). Організаційна база системи формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників охоплює навчально-пізнавальну (навчальні дисципліни педагогічного та філологічного циклів), практичну (педагогічна практика) та професійну складові навчально-виховного процесу вищого закладу освіти у професійній підготовці. Формування індивідуальності майбутнього вчителя-словесника здійснюється шляхом збагачення індивідуальності професійно значущими якостями та властивостями, зміни позицій і змін, що відбуваються всередині кожної позиції, яку займає студент протягом навчання у вищих закладах освіти, в його психічних станах.

Показниками вищого рівня сформованості індивідуальності майбутнього вчителя-словесника виступає її діяльнісно-творчий характер.

Досягти результативності процесу формування індивідуальності майбутнього вчителя-словесника видається за можливе якщо процес професійно-педагогічної підготовки набуває цілісності та особистісної зорієнтованості, відбуваються прогресивні зміни в духовному розвитку студента, зрушення у інтелектуальній, мотиваційній, вольовій, предметно-практичній, екзистенційній, емоційній та сфері саморегуляції.

На основному етапі професійної підготовки формування індивідуальності студента досягне якісно нового рівня, збагатиться новим досвідом, властивостями та якостями, якщо реалізувати сукупність таких педагогічних умов:

- забезпечити теоретико-методологічне підґрунтя процесу професійної підготовки через інтеграцію соціально-гуманітарних, природничо-наукових та дисциплін професійно-практичної підготовки, що зумовить цілісний розвиток особистості майбутнього вчителя-словесника, а істотним чинником

розвитку стане його суб'єктна позиція у процесі фахово-мовленнєвого самовдосконалення;

- відбудеться усвідомлення майбутніми вчителями-словесниками на рівні переконань необхідності прояву своєї професійної індивідуальності у процесі педагогічної практики;
- методика формування цілісної індивідуальності майбутнього вчителя-словесника включатиме таксономію цілей цього процесу, програму її реалізації, систему педагогічних засобів його оптимізації, моделювання спеціальних ситуацій для прояву індивідуального стилю діяльності та індивідуальних рис особистості кожного студента, моніторинг якості та результатів розвитку.

Методологічну базу дослідження становлять: цілісний, системний, особистісно-діяльнісний, інтегративний, культурологічний підходи та сучасні теорії педагогічної діяльності щодо пізнання й проектування процесів і явищ в освіті (Ю. Бабанський, М. Данилов, В. Ільїн, Н.Кузьміна, Ю. Конаржевський, Б. Ломов, С. Рубінштейн, В.Садовський), філософські положення про діалектичне співвідношення одиничного, загального й особливого, про індивіда, індивідуальність і особистість (Г.Гак, Л.Зеленов, М.Каган, І.Кон, М.Михайловський, І.Резвицький, В.Тугаринов та ін.), гуманістична парадигма освіти (Ш. Амонашвілі, В.Сухомлинський, Є. Бондаревська, І. Зимняя, М. Нікандров, М.Рожков, К. Роджерс, В.Сластьонін), творчо-діялісна сутність особистості, діалектичний взаємозв'язок, взаємозалежність й взаємозумовленість явищ педагогічної реальності, принципи історизму, системного аналізу, безперервності освіти, активної життєдіяльності особистості як провідного засобу її суб'єктивного розвитку; методологічними орієнтирами стали ідеї гуманізації, гуманітаризації національної системи навчання й виховання.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі факультетів іноземних мов та журналістики Херсонського державного університету, Миколаївського державного університету ім. В.О. Сухомлинського.

Вперше досліджено:

- *на теоретичному рівні*: комплексно вивчено проблему формування індивідуальності майбутнього вчителя-словесника; побудовано структурно-процесуальну модель формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників на основі системно-цілісного, особистісно-діяльнісного, інтегративного, культурологічного підходів та сучасних теорій педагогічної діяльності, професійно-педагогічної підготовки у ВНЗ; розроблено й обґрунтовано педагогічні категорії «індивідуальність майбутнього вчителя-словесника», «мовна особистість вчителя-словесника», визначено їх сутність, структури і функції; виявлено та описано фактори, закономірності й умови розвитку індивідуальності майбутнього вчителя-словесника і на цій основі розроблено концепцію, що репрезентує позиційно-ситуативний підхід до формування індивідуальності студента; розроблено методику формування індивідуальності студента в процесі професійної підготовки.

- *на організаційно-педагогічному рівні*: визначені та уточнені психолого-педагогічні основи формування індивідуальності майбутнього вчителя-словесника: охарактеризовано вимоги, цілісні властивості й функції процесу професійної підготовки, обґрунтовано його цілі, завдання й етапи; розроблено педагогічну систему формування індивідуальності майбутнього вчителя-словесника на етапах ступеневої освіти (бакалавр – спеціаліст – магістр); удосконалено положення щодо використання в навчально-виховному процесі ВНЗ потенціалу педагогічної практики, самостійної роботи студентів, інтерактивних методів і форм навчання;

- *уточнено* педагогічні характеристики понять «індивідуальність студента», «індивідуальність вчителя», «творча індивідуальність студента», «творча індивідуальність вчителя», критерії вимірювання індивідуальності майбутнього вчителя-словесника;

- *на методичному рівні*: розроблено навчально-методичний супровід системи формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників;

- *подальшого розвитку* набула методика формування професійно значущих складових сфер індивідуальності студента, характер об'єктивних зв'язків між новоутвореннями сфер індивідуальності й проективною професійною підготовкою.

У процесі проведеного дослідження висвітлено теоретико-методологічні орієнтири формування індивідуальності майбутнього вчителя-словесника та розроблено концептуальні положення цього процесу.

У дослідженні встановлено внутрішні та зовнішні фактори, а також умови розвитку індивідуальності студента. До внутрішніх факторів відносяться: потреби студентів у самореалізації та саморозвитку; досягнутий рівень розвитку індивідуальності й особистості; закономірності розвитку психічної діяльності; механізми з'явлення новотворів в екзистенційній, регулятивній і емоційній сферах, що забезпечують становлення нових позицій студента в навчальній і навчально-професійній діяльності; кризи навчальної й навчально-професійної діяльності; сенситивність студента в питаннях розвитку професійно значущих властивостей і якостей психіки тощо.

Основними зовнішніми факторами розвитку індивідуальності студента-майбутнього вчителя-словесника виступають: процес професійної підготовки, рівень розвитку індивідуальності й особистості викладача вищого навчального закладу, рівень його професійної компетентності.

Психолого-педагогічні умови для становлення індивідуальності студента включають: знання й урахування рівнів розвитку індивідуальності й особистості студентів у процесі навчання; опору на принцип розвитку індивідуальності; реалізацію у процесі навчання закономірностей розвитку індивідуальності; забезпечення суб'єктної позиції студента, зміни позицій у процесі професійної підготовки; використання ситуаційного підходу тощо.

Пріоритетними передумовами формування індивідуальності є збагачення саморозвитку всіх сфер психіки студента, можливості само проектування ним власного життя як процесу безперервного професійного

самозростання і творчої самореалізації, динамізму самостійного розширення структури професійно значущих знань.

Авторська концепція включає також ряд вихідних положень, що відбивають, по-перше, розуміння сутності індивідуальності майбутнього вчителя, по-друге, фактори й умови розвитку індивідуальності людини ранньої дорослості в педагогічному процесі, по-третє, закономірності сучасного процесу професійної підготовки майбутнього вчителя-словесника і, по-четверте, вимоги до процесу формування індивідуальності студента. Основними теоретичними положеннями, що реалізують названі вище ідеї й вихідні наукові дані, виявилися позиційно-ситуативний підхід до організації професійної підготовки, принцип розвитку індивідуальності та модель формування індивідуальності майбутнього вчителя-словесника.

Розкрито педагогічну сутність і зміст понятійного апарату: "індивідуальність майбутнього вчителя-словесника", "мовна особистість вчителя-словесника", "індивідуальність викладача", "творча індивідуальність".

Поняття "індивідуальність майбутнього вчителя-словесника" подано на основі авторської концепції як педагогічна категорія, що має цілком самостійний педагогічний статус. Воно є видовим поняттям відносно "індивідуальності людини", знаходиться в зв'язку з такими поняттями, як «індивідуальність студента», «творча індивідуальність студента», «індивідуальність вчителя», «творча індивідуальність вчителя», включає характеристику семи сфер психіки, до кожної з яких входить сукупність професійно значущих властивостей і якостей як новотворів, що виникають у процесі навчально-професійної діяльності студента.

Індивідуальність майбутнього вчителя-словесника відрізняється від індивідуальності будь-якого іншого студента й індивідуальності вчителя – це якісно та кількісно інша індивідуальність. Це не механічне поєднання індивідуальності студента й індивідуальності вчителя. Індивідуальність майбутнього вчителя-словесника є інтегративною характеристикою, оскільки

знаходиться в нерозривній єдності з навчальною й навчально-професійною діяльністю в умовах професійної освіти. У цих умовах індивідуальність студента має більш складну будову, інше функціонування, інший зміст, ніж індивідуальність людини того ж віку, але іншого статусу. Розвинена індивідуальність майбутнього вчителя-словесника виконує важливі функції: а) професіоналізації, що виражається в тому, що цілісна індивідуальність сприяє ствердженню студента в правильності вибору професії, оволодінню ним педагогічними знаннями й уміннями, розвитку професійних здібностей, визначенню професійної «Я-концепції»; б) соціалізації, яка виявляється в тому, що студент здатний співвіднести свої власні інтереси й цінності з суспільними ціннісними уявленнями, виробити свою життєву позицію.

Категорія «індивідуальність майбутнього вчителя-словесника» виконує визначені функції стосовно педагогічної практики вищої школи, задовольняючи тим самим її потреби: описову функцію, пояснювальну функцію, прогнозуючу функцію, перетворюючу функцію. З методологічних позицій цілісність індивідуальності студента-майбутнього вчителя-словесника вбачається в гармонійності розвитку всіх сфер, характеризується високим ступенем узгодженості всіх психічних властивостей і якостей, їхнім взаємозбагаченням і активним виявом у різних видах діяльності (навчальній, навчально-професійній, суспільній, побутовій та ін.).

Визначено критерії оцінки рівнів сформованості індивідуальності майбутніх учителів-словесників: індивідуально-психологічні особливості студентів з показниками в мотиваційній, вольовій, предметно-практичній, інтелектуальній, емоційній, екзистенційній сферах та сфери саморегуляції.

Діагностичне дослідження рівнів сформованості індивідуальності за критеріями та показниками: індивідуально-психологічні особливості студентів (інтелектуальна, мотиваційна, вольова, емоційна, предметно-практична, екзистенційна сфери та сфера саморегуляції), індивідуальний стиль педагогічної діяльності (мотиваційний, комунікативний та творчий) та культура мовлення (виразність, нормативність мовлення, мовна і прагматична

компетенції) засвідчило, що в експериментальній групі збільшилась кількість студентів з високим та достатніми рівнями сформованості цих компонентів, зменшилися показники середнього та низького рівнів.

У дослідженні розроблено модель формування індивідуальності майбутнього вчителя-словесника у процесі професійної підготовки. Формування індивідуальності – це процес керування її розвитком. Це багатомірне педагогічне явище характеризується методологічним, структурним і функціональним рівнями. На методологічному рівні формування індивідуальності розглядається з погляду цілісного, системного й особистісно-діяльнісного підходів, що дозволяє представити даний процес як цілісну діяльність викладача з розвитку й організації саморозвитку індивідуальності студентів. На структурному рівні формування індивідуальності уявляється як система діяльності викладача та студентів на етапах професійної підготовки. На функціональному рівні формування індивідуальності майбутнього вчителя-словесника розглядається як взаємозв'язок і взаємозумовленість спеціальних ситуацій як основних елементів цілісного процесу професійної підготовки й новотворів у сферах психіки студента.

Модель процесу формування індивідуальності включає розгляд цього процесу у вигляді чотирьох підструктур: 1) вихідний стан – мета – засіб – умови – результат; 2) діяльність студента – діяльність викладача вищого навчального закладу; 3) теоретична підготовка – практична підготовка; 4) формування індивідуальності – саморозвиток індивідуальності.

Динамічна модель процесу формування індивідуальності має два основні етапи: 1) формування навчальної діяльності й на її основі формування індивідуальності; 2) формування навчально-професійної діяльності та формування індивідуальності на її основі.

Формування викладачем індивідуальності майбутнього вчителя-словесника включає діагностичний, цільовий, змістовний, процесуальний і аналітичний блоки. Воно нерозривно пов'язане з саморозвитком

індивідуальності студента. Даний процес підлягає закономірним зв'язкам усередині процесу професійної підготовки: 1) між його окремими компонентами (цілями, засобами, умовами); 2) між виявами індивідуальності студента у процесі теоретичної та практичної професійної підготовки, 3) між системною природою індивідуальності й необхідністю її формування всією системою процесів теоретичної та практичної підготовки; 4) між цілісністю індивідуальності та структурою й інтегративними властивостями процесу професійної підготовки.

Психологічна основа професійної підготовки є істотним джерелом перебудови взаємодії процесів викладання й навчання. У моделі формування цілісної індивідуальності майбутнього вчителя-словесника відбита інтеграція навчальної й навчально-професійної діяльності студента та професійної діяльності викладача, інтеграція соціального досвіду студента й викладача. Такого роду інтеграція породжує єдність психічних форм свідомості й діяльності, що знаходить своє відображення в індивідуальності майбутнього вчителя-словесника.

Апробована в дослідженні технологія формування цілісної індивідуальності майбутнього вчителя-словесника є науковою основою діяльності викладача вищого навчального закладу. Вона включає систему цілей формування індивідуальності, засоби й умови, що забезпечують і сприяють розвитку індивідуальності, методи вивчення індивідуальності й методи аналізу процесу та результатів формування індивідуальності. Усі компоненти технології розраховані не тільки на викладача вищого навчального закладу, вони передбачають взаємодію викладача та студента, орієнтовану на процес саморозвитку індивідуальності, котрий стимулює як викладач, так і сам студент. Відображення такої взаємодії знайшло своє місце у меті формування та розвитку індивідуальності, й у методах вивчення й аналізу результатів розвитку індивідуальності, і в засобах формування індивідуальності.

Експертиза навчально-методичного супроводу розробленої та впровадженої у практику підготовки у ВЗО системи формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників (спецкурс «Педагогічна культура і творчість», «Основи наукової комунікації іноземною мовою», «Практикум з англійської мови», «Практикум з української мови»), виявила позитивну динаміку становлення всіх компонентів означеної діяльності.

Перспективи подальшого розвитку проблеми формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників вбачаються нами у застосуванні розробленої технології та дидактичної моделі експериментального навчання у професійній підготовці студентів інших профілів гуманітарних спеціальностей.

Література:

1. Заболотська О.О. Формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників у професійній підготовці: Монографія. – Херсон, Айлант, 2006. – 304 с.